

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 29.07.2019

Kabul / Accepted: 20.08.2019

Araştırma Makalesi / Research Article

MALATYA’DA YAŞAYAN BİR ANLATI OLARAK BATTAL GAZİ DESTANI

Sevgi Dal*

Öz

Türk kültürünün zengin hazinelerinden biri olarak destanlar, geçmişten günümüze Türk toplumunun yaşayışı, savaşları, geçim kaynakları, yakın ilişki kurduğu toplumlar, coğrafi konumu gibi konularda çeşitli bilgiler aktarmaktadır. Destanlar, hacim olarak diğer anlatı türlerine göre daha uzun anlatımlardır. Bu sebeple bir topluma ait sosyal, siyasi, kültürel bilgiler destanlarda yoğun şekilde gözlemlenmektedir. Bir milletin hafızası olarak da görebileceğimiz destanları incelemek, kültürünü anlamak ve yorumlamak açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. Türk edebiyatı içerisinde önemli destanlardan biri de Battal Gazi Destanı’dır. Destandaki olayların büyük çoğunluğunun gerçekleştiği ve Battal Gazi’nin memleketi olarak bilinen Malatya’da bu anlatı geleneğinin günümüze kadar sürmüş olduğu gözlemlenmektedir. Çalışmamızda, Malatya Merkez ve ilçelerinde yapmış olduğumuz derleme çalışmasından hareketle günümüz Malatya halkının Battal Gazi hakkında verdiği bilgiler incelenecektir. Daha önce Battal Gazi Destanı ile ilgili olarak pek çok metin merkezli çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalara ek olarak çalışmamızda destan kahramanlarının yaşadığı bilinen bağlamı da yani Malatya merkez ve ilçelerini de göz önünde bulundurarak Battal Gazi Destanı ele alınacaktır. Bu çalışma ile halkın hafızasında bu destanın ne şekilde yer aldığı, Malatya halkının Battal Gazi ile ilgili bildikleri, Battal Gazi Destanı ışığında karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Malatya, destan, anlatma, Battal Gazi.

* Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, sevgidal92@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4226-4031

BATTAL GHAZİ EPIC AS A NARRATIVE LIVING IN MALATYA

Abstract

As one of the rich treasures of Turkish culture, epics convey a variety of information on subjects such as the life of Turkish society, wars, livelihoods, societies with which it has close relations and geographical position from past to present. Epics are longer in volume than other types of narrations. For this reason, social, political and cultural knowledge of a society is observed intensely in epics. Examining epics, which can be seen as the memory of a nation, is of great importance in terms of understanding and interpreting Turkish culture. One of the important epics in Turkish literature is the Epic of Battal Ghazi. It is observed that the narrative tradition in Malatya, which is known as the hometown of Battal Ghazi, has continued to the present day, where most of the events in the epic took place. In this study, the information given by the people of Malatya about Battal Ghazi will be examined from the compilation study we have done in Malatya Center and its districts. Many text-based studies have been conducted on the Epic of Battal Ghazi before. In addition to these studies, Battal Ghazi Epic will be discussed by taking into account the known context of epic heroes, in other words the center and districts of Malatya. In this study, how this epic takes place in the memory of the people and what the people of Malatya know about Battal Ghazi will be evaluated with a comparative in the light of the Battal Ghazi Epic.

Keywords: Malatya, epic, narration, Battal Ghazi

Giriş

Halk yaratmaları, milletlerin sosyal, siyasî, coğrafi hayatları gibi konularda izler taşıması yönüyle toplumlar için oldukça büyük önem taşımaktadır. Geçmişten günümüze taşınan bu kültür kodlarını “destan” olarak ele aldığımızda geniş bir bilgi aktarımı ile karşılaşmaktayız. Destanların yaratım ve aktarımı, içeriği, işlevi ve yapısal yönlerini kapsayan bir tanımlama ile destanı kapsamlı bir şekilde ele almış olacağız. “Öyleyse destanlar, bir millet veya toplumun hayatında derin bir iz bırakmış olaylardan kaynaklanıp; çoğunlukla manzum, bazen de manzum-mensur karışık; birden fazla olayın aktarımına izin veren genişlikte; usta bir anlatıcı tarafından veyahut da ustalardan öğrendiğini aktaran bir çırak tarafından, bir dinleyici kitlesi önünde bir müzik aleti eşliğinde ya da bir melodiyile anlatılan; sözlü olarak anlatılanlarından bazıları yazıya geçirilmiş; bir milleti veya toplumu sonuçları bakımından ilgilendiren bir kahramanlık konusuna sahip; dinlendiğinde veya okunduğunda milli değerleri, şahsi değerlerin üstünde tutmayı benimseten sözlü veya yazılı edebi yaratmalardır” diyebiliriz (Ekici, 2002b: 10). Bunun yanı sıra destanlar, Türk boylarına ait sözlü ve yazılı edebi yaratmalar içinde en ilgi çekici olan eserdir (Ekici, 2002a: 27).

Farsçada destân olarak adlandırılan kahramanlık temalı anlatılar, Türkçede bilim adamlarınca destan, epepe ve epik (epique) terimleriyle karşılanmaktadır. Destan türü diğer Türk lehçelerinde “dastan”, “epos”, “cır”, “comok”, “alıptığ nımah”, “maadrlıg tool”, “olongho”, “kay çörçök”, “kay şörçek” gibi terimlerle isimlendirilmektedir. Türkiye Türkçesinde ve diğer bazı Türk şivelerinde destan teriminin yanı sıra, yine Farsça “nâme” terimi de özellikle mensur destanların isimlendirilmesi için kullanılmaktadır. Örneğin Battalnâme, Danişmendnâme, Timurnâme gibi destan mensur destan metinleri, doğrudan nâme terimi ile adlandırılmaktadır (Oğuz vd., 2011: 156-157).

Battalnâme ya da Battal Gazi Destanı, VIII. asırda Emevî-Bizans savaşlarında meşhur olmuş Battal Gazi isimli bir kahramanın din için yaptığı savaşları konu edinen destandır. Menâkıb-ı Gazavât-ı Seyyid Battal Gazi, Hikâyet-i Seyyid Battal Gazi, Seyyid Battal Gazi Menkıbeleri, Kitab-ı Battal Gazi gibi pek çok isimle de bilinmektedir (Demir ve Erdem, 2006: 25). Kısa adı Battalnâme olan destanın uzun ve tam adı “Hazret-i ‘Ali Kerremâ’llahu Vechehu Hazretlerinin Sülâle-i Tâhirelerinden Seyyid Battal Gâzî

Hazretlerinin Gaazavâtıdır” kalıbından oluşur (Kavruk ve Durukoğlu, 2012: 19). İlk şeklinin mensur olduğu bilinen destan, XIII. asırda kaleme alınmıştır (Demir ve Erdem, 2006: 25).

Battalnâme, Anadolu’da ve Türklerin yaşadığı diğer coğrafyalarda halk ve askerler arasında okunan ve itibar gören bir eserdir. Talep fazla olunca ihtiyacı karşılamak için defalarca istinsah edilmiş veya basılmıştır. Bu yüzden nüshaların sayısı tam olarak belirlenememiştir. İlk nüshası günümüze ulaşamadığı için bulunamamıştır. Manzum, mensur ve matbu Battalnamelerin yurt içi ve yurt dışı kütüphaneleri ile şahsi kitaplıklarda çok sayıda nüshası bulunmaktadır. 1800’lü yıllarda, XIII. asrın ikinci yarısı veya XIV. asrın birinci yarısında kaleme alınmış iyi bir nüsha esas alınarak defalarca tıpkıbasımı yapılmıştır (Demir ve Erdem, 2006:59-61). Çalışmamızda destandan verilen örnekler de bu tıpkıbasımın güncel örneklerinden olmaktadır.

Yazının icadından sonraki dönemin destanı olmasına rağmen doğal destan özellikleri ağır basan Seyyid Battal Gazi Destanı’ndaki çekirdek olay, Battal Gazi’nin Anadolu’da Hristiyanlarla, özellikle Bizanslılarla yaptığı savaşlar ile Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması adına, büyük bir fedakarlıkla yaptığı hizmetlerdir. Bu savaşların ve hizmetlerin gerçekleştiği coğrafya genellikle Malatya’yı merkeze alıp, dönemin Bizans sınırlarını teşkil eden İstanbul surlarına kadar genişleyen bir bölgeye karşılık gelir. Çekirdek olayın yaşandığı 8. yüzyıl itibarıyla Battal Gazi gerçek ve tarihi bir şahsiyettir ki tarihi kaynaklar da bu bilgiyi doğrulamaktadır (Kavruk ve Durukoğlu, 2012:21). Tarihi şahsiyetiyle menkıbevi şahsiyeti kaynaklarda ve hafızalarda birbirine karışmış, Endülüs’ten Orta Asya’ya kadar bütün Müslüman milletlerin ortak malı haline gelmiş olan Battal Gazi’nin gerçek hüviyetiyle efsanevi hüviyetini birbirinden ayrı olarak ele almak gerekir. Battal Gazi’den bahseden Ya’kübi ve Taberi’den başlayarak Evliya Çelebi’ye gelinceye kadar Mes’udi İbn Asakir, İbnü’l - Esir, Sıbt İbnü’l-Cevzi, İbn Şakir el-Kütübi, İbn Fazlullah el-Ömeri, Zehebi İbn Kesir, Gelibolulu Mustafa Ali gibi pek çok kaynakta tarih ve menkıbe iç içedir. Bu malzemeye dayanarak Battal Gazi’nin tarihi şahsiyetini ortaya koymak oldukça zordur. Mevcut rivayetler tarihi tenkide tabi tutulup menkıbeler de bir kenara bırakılınca Battal Gazi hakkında elde çok az ve yetersiz bilgi kalmaktadır (Ocak, 1992:204).

Çalışmada, kaynaklarda ve destanda bulunan bilgilere ek olarak Malatya halkının vermiş olduğu bilgilerden hareketle, Battal Gazi’nin tarihi ve efsanevi şahsiyeti ile Battal Gazi Destanı’nda yer alan diğer isimler (babası, annesi, atı ve yakın arkadaşı Abdulvehhap Gazi) incelenecektir. Kaynak kişilerden derlenmiş bilgilerin bir kısmı Battal Gazi Destanı içerisinde benzer şekilde yer almaktadır. Derlenmiş sözlü ürünlerin yazılı metin ile karşılaştırması yapılacak ve sonuç kısmında sözlü-yazılı metin örneklerinin benzer ve farklı yönleri, sözlü gelenekte bilinme ve anlatılma durumları tespit edilmeye çalışılacaktır. Destanla karşılaştırılacak olan sözlü anlatıların benzerliği dışında, destanda yer almayan ancak toplum hafızasında yaşayan Battal Gazi ve destanın diğer kahramanları ile ilgili anlatılar da derlenerek çalışmada yerini almıştır. Bu anlatıların da destanla ilgisi konusunda bir değerlendirme yapılacaktır.

1. Sözlü ve Yazılı Kaynaklarda Battal Gazi ve Battal Gazi Destanı’nın Kahramanları

Battal Gazi’nin kökeni konusunda farklı görüşler söz konusudur. Boratay, İslam Ansiklopedisi’nde genel kanı olarak Battal Gazi’nin Emevilerin VIII. asırda Bizans’a karşı giriştikleri seferlerde ün kazanmış bir Arap komutanı olarak bilindiğini belirtmekte ve İbn-i Asakir’in, Battal Gazi’nin Emevilerin azatlı bir kölesi olduğunu ve Arap aslından gelmediğini belirttiğini de kaydetmektedir. Bu görüş İbnü’l Esir adlı müellifte temellenmektedir. İbnü’l Esir, Battal Gazi’nin aslen Arap olmayıp Emevilere intisap etmiş azatlı bir köle ailesinden geldiğini bildirmektedir (Kavruk ve Durukoğlu, 2012:21). Battalnâme konusunda öncü çalışmalar yapmış olan Hasan Köksal ise eserinde Battal Gazi’den Arap komutan olarak bahsetmektedir (Köksal, 1984:36). Tıpkı Hasan Köksal gibi Saim Sakaoğlu da Battal Gazi’yi Arap kahraman şeklinde ele almaktadır (Sakaoğlu, 1992:68). Battal Gazi’nin nereli olduğu konusunda da çeşitli bilgiler söz konusudur. “Battal Gazi’nin doğum tarihi bilinmemekle birlikte, doğum yeri hakkında değişik iki görüş hakimdir. İbnü’l Esir ve İbnü’l Kesir’e göre Antakyalı, Sıbt (İbnülcevzi) ‘a göre ise Dimeşk (Şam)’lidir (Köksal, 1984: 37). Malatya Merkez ve Battal Gazi ilçesinde yapmış olduğumuz derleme sırasında kaynak kişilerin verdiği bilgiler bu noktada dikkat çekmektedir. Kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre Battal Gazi, Arabistan’dan gelen Arap bir kahraman olarak tanınmaktadır. Keramet sahibi bir insan olduğu için de

evlâd-ı Resûl olarak adlandırılmakta, destanda da geçtiği gibi peygamber soyundan geldiğine inanılmaktadır. (K.K. I-IV)

Tarihî bilgiler ve kaynaklar ışığında Battal Gazi'nin nereli olduğuna dair çeşitli görüşler bulunmakla birlikte destana göre Malatya'da doğmuştur. Kaynak kişiler tarafından ise Malatya'da değil, Arap coğrafyasında doğmuş, Arap bir kahraman olarak aktarılmaktadır. Kaynak kişilerin destanı daha önce okumadıkları göz önüne alındığında, Battal Gazi'nin halk hafızasında Arap kökenli olarak anlatılageldiğini söylemek mümkündür. Bu noktada tarafımızdan tespit edilen bilgiler ile Hasan Köksal (1984) ve Sakaoğlu'nun (1992) verdiği bilgiler birbirini destekler niteliktedir. Ancak Battal Gazi'nin Arap asıllı olması yöre halkı tarafından benimsenmemiş olduğu anlamına gelmemektedir. Halkın Battal Gazi'ye büyük bir saygı ve sevgisi olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

Battal Gazi'nin gerçek adı konusunda ise yine farklı görüşlerle karşılaşmaktadır; ancak bu konuda Battal Gazi'nin tarihî ve destanî kişiliğini göz önüne alarak yorumlanması gerekmektedir. Tarihî kaynaklarda Battal Gazi'nin asıl adının Abdullah olduğu bilgisi verilmekteyken (Köksal, 1984: 37) Battalnâme'de Battal Gazi'nin bu unvanı almadan önce adının Cafer olduğu bilgisi yer alır (Demir ve Erdem, 2006: 63). Malatya Merkezde ve Battal Gazi ilçesinde bulunan kaynak kişiler ise Battal Gazi'nin yalnızca Cafer adını bilmeleri dikkat çekmektedir. (K.K.I-III) Kaynak kişilerin Battal Gazi'nin tıpkı destanî kişiliğinde olduğu gibi gerçek adının Cafer olduğu bilgisini paylaşmaları ve tarihî kişiliğinde bahsedilen Abdullah adını bilmiyor olmaları, Malatya halkının Battal Gazi'nin tarihî kişiliğini değil, destanî kişiliğini tanıdıklarını göstermektedir.

Abdullah ve Cafer isimlerinin yanı sıra “Battal Gazi çok sayıda takma ad da kullanmıştır. Abdülmesih, Akanuş, Akkuş, Cayıl, Kanatus Nerker, Mihruz, Serçail, Şamil, Şemsuran, Yehuda, Zengbar bunlardan bazılarıdır” (Demir ve Erdem, 2006: 65). “Arapça bir kelime olan “Battal”, “kahraman” anlamına gelmekte olup, destan kahramanımızın vasfı olarak kullanılmaktadır” (Sakaoğlu, 1992: 67). Battal adını alması ise şu olayla gerçekleşir:

“Cafer (Battal Gazi) çok küçük yaşta yetim kalır. Yaşı çok küçük olmasına ve yetim kalmasına bakmadan silahşörlük öğrenir ve bilim tahsil etmeye başlar. Hem iyi bir bilim adamı hem de iyi eğitim görmüş bir

kahraman adayıdır. Düşman tarafının en önemli kahramanlarından birisi olan Ahmer’i yener ve onun adını Ahmed-i Turan koyar. Ahmed Turan ise ona gücünden ve kuvvetinden dolayı Battal ismi verir” (Demir ve Erdem, 2006: 64-65). Kaynak kişiler Battal Gazi adının alınmasını şu şekilde aktarmaktadır: Asıl ismi Cafer, Battal ismini alması Roma askerlerinden Ammar adında bir savaşıyla din üzerine yapmış olduğu pazarlıktan gelmektedir. Cafer Ammar’a teklifte bulunuyor: kim yenersen onun dinine geçilecek. İkisi de çok iddialıdır bu savaşta. İkisinin de kendisine güveni tamdır. Bizim ecdatlarımız her şeyden önce kendi gücüne, imanına güveniyor ve böylece Ammar yenilip Müslüman oluyor. Adı Ahmet olarak değişiyor ve Battal Gazi’nin en sadık askerlerinden biri oluyor. Ammar da Cafere Battal (yenilmez, güçlü anlamında) unvanını veriyor. Peygamber soyundan geldiği için Seyyid olarak da anılıyor. O günden sonra adı Seyyid Battal oluyor. (K.K. III)

Tarihî kaynaklarda Battal Gazi’nin babasının adı Ömer veya Amr olarak nakledilmekteyken (Köksal, 1984: 37) elde bulunan destan metinlerinde Hüseyin Gazi şekliyle yer verilir. Kaynak kişiler de destan metinlerinde yer aldığı gibi Hüseyin Gazi ismini rivayet etmektedirler. Bu konuyla ilgili verilen bilgiler şu şekildedir:

Battal Gazi, Hüseyin Gazi’nin oğludur. Hüseyin Gazi, Kayseri’ye kadar savaşmıştır. Rum hükümdarı, Malatya’yı yedi sefer istila edip burada taş bırakmamış, Hüseyin Gazi ile savaşmış. Hüseyin Gazi Sivas’ta şehit olmuş. Battal Gazi, bunun üzerine babasının almak istediği yerlere seferler düzenlemiş. Battal Gazi’nin atı da babasından kalmış. Battal Gazi’nin atının adı Döldül’dür. (K.K. I) Bu bilgiler ışığında destana bakıldığında;

Hüseyin Gazi avlanmaya meraklıdır. Bir gün yine avlanmak için Mamuriyye (Ankara) tarafına gider ve o sıralar şehrin başında Rum kayserinin eşinin kardeşi Mihriyayıl vardır. Mihriyayıl, Hüseyin Gazi’yi yakalar ve şehit eder (Demir ve Erdem, 2006: 27). Destan metinleri ile kaynak kişilerin nakillerinin genellikle birbirine uygun olduğu görülürse de Battal Gazi’nin atının adı kaynak kişiler tarafından destan metinlerinden farklı bir şekilde “Döldül” olarak anılır. Destanda Battal Gazi’nin atının adı Döldül değil Aşkar’dır. Bilindiği gibi destanda Battal Gazi, peygamber soyuna dayandırılmış bir kahramandır. Döldül de toplum hafızasında Hz. Ali’nin atı olarak bilinmektedir. Bu sebeple halk arasında Battal Gazi’nin atının adı Döldül olarak hafızalarda kalmış olmalıdır. Kaynak kişilerin

nesilden nesle sözlü aktarım yolu ile öğrenmiş olduğu bu bilgilerde bu şekilde farklılıkların bulunması olağandır. Düldül de Türk kültürü için oldukça önemli bir isimdir. Hz. Ali ile bağlantılı olarak kaynak kişilerin bu ismi hafızalarında tutmuş olması ve Battal Gazi ile özleştirmesi anılan kişilerin de halk arasında birbirlerine benzetilmesinin doğal bir sonucu olmalıdır.

Battal Gazi Destanı'nın kahramanlarıyla ilgili çeşitli efsanevî anlatılar da çalışma sırasında elde edilmiş bilgiler arasındadır. Bu bilgilerin bir kısmı destanda yer almaktayken bir kısmı destanda bulunmayıp Malatya halkı tarafından aktarılmaktadır. Bu anlatılardan biri Battal Gazi ve atıyla ilgili olarak kaynak kişi tarafından şu şekilde nakledilmektedir;

Malatya Tepehan tarafında bir uçurum vardır. Battal Gazi, Düldül adı verilen atıyla orada bir mağarada bulunmaktaymış. Düldülüne mağarada taşı oyarak bir yemlik yapmış ve atını orada yemliyormuş. Mağaradan düşmanları görmesi üzerine Poskıran köprüsündeki kaleye gitmiş. Oradan düşmana seslenerek bir taş fırlatmış. Düşmanın bulunduğu kalenin yarısı taş sayesinde kırılmış. Düşman bu taşın, çok daha uzaktan geldiğini sanmış ama aralarında yalnızca bir km varmış. Düşmanlar yollara düşüp taşı atını arayınca yolda ayak izlerini görmüşler. Bunun yalnızca bir canavar olabileceğini düşünmüşler. Battalgazi'nin bulunduğu mağara ve atına yaptığı yemlik günümüzde hala varlığını korumaktadır. Günümüzde bu mağaranın ziyaretine giden kişiler tarafından Battalgazi'nin atı Düldül'ün yemliğinden bir atın yemlendiği andaki sesin çıktığı söylenir. (K.K.II)

“Battalnâme'nin Battal Gazi'den sonra başlıca kahramanlarından biri Abdülvehhab Gazi'dir. Tarihi kişiliği hakkında pek fazla bilgi yoktur. Hakkında aktarılan en önemli bilgi Battal Gazi'nin en yakın arkadaşı olduğudur. Battal Gazi daha doğmadan, Abdülvehhab karşımıza çıkmaktadır” (Köksal, 1984: 87). “Destanın ilk bölümünde Abdülvehhab Gazi'nin Hz. Muhammed ile olan konuşması dikkat çekmektedir. Cebrail tarafından getirilen vahiy ile Hz. Muhammed, Abdülvehhab'a Cafer'e vermesi için ağzının barını ve mektubunu emanet eder” (Demir ve Erdem, 2006: 27). Abdülvehhab Gazi, kendisine verilen emanetleri, 200 yıl sonra Cafer'e iletir ve onun en yakın silah arkadaşı olur (Köksal, 1984: 88). Kaynak kişilerden aldığımız bilgiler arasında Battal Gazi'nin her dili bilen kutsal bir kişi olduğu (K.K. IV) ifade edilmişti. Bu bilginin destanda bir karşılığı bulunmaktadır:

“Abdülvehhab ilerü yürüdü, bir bir bakın didi. Kendi boğazın gösterdi, gördiler boğazında bir yumurcak fındık kadar nesne vardır, eyitdi: Şunı gördünüz mi, eyitdiler: Biz anı da’im görürüz, ol ne nesnedür didiler. Eyitdi: ol Resulu’llah’ın mübarek ağzının yarısıdır ki bana emanet virmişdi. Cafer’e karşı yürüdü, aç ağzını didi. Cafer ağzın açdı, yutdı. Yetmiş iki dürlü dili ve on iki ilmi hasıl kıldı” (Kavruk ve Durukoğlu, 2012: 82). Kaynak kişiler tarafından destanın bu kısmı bilinmese de Battal Gazi’nin velî kişiliğine dayandırılarak çok sayıda dil biliyor olması aktarılır. Buradan hareketle destanın sözlü kültürde geçirmiş olduğu serüvende bazı bölümlerin unutulduğunu ya da değişikliğe uğradığını söylemek mümkündür. Malatya’nın Merkez ve köylerinde anlatılan ve destanda yer almayan Abdülvehhab Gazi ile ilgili efsanevî anlatılar da söz konusudur. Abdülvehhab Gazi’nin türbesinin de Elazığ- Malatya sınırında bulunuyor olması bu anlatıları desteklemektedir. Kaynak kişiler Abdülvehhab Gazi ile ilgili olarak şu anlatıyı nakledeleler:

Abdülvehhab Gazi, evliya gibi biriymiş. Düşmanlarla savaşırken yaralanmış Fırat Nehri’nin yakınlarında durup dinleniyormuş. Abdülvehhab Gazi’nin savaştığı düşman tarafından olan bir kız onu yaralı halde görmüş. Çarığıyla Abdülvehhab Gazi’ye su taşırken düşmanlar bu durumu görüp kıza ok atarak kızını öldürmek istemişler. Bu oku gören Abdülvehhab Gazi, eline bir taş almış ve oka doğru bu taşı atmış. Oka engel olmak istese de kızını kurtaramamış. Bu taş Malatya’da Karakaya barajının bulunduğu bölgededir. Taşın bir tondan fazla ağırlığa sahip olduğuna inanılır. Yakın zamana kadar taşın görüldüğü ancak baraj suyunun yükselmesiyle taşın su altında kaldığı bilinmektedir. Abdülvehhab Gazi, kızının ölümüne engel olamadığı için kendisine yardım etmek isteyen bu kızın her zaman kendisinden önce ziyaret edilmesini istemiştir. Abdülvehhab Gazi’nin türbesi çok yüksek bir tepede, kayalığın içinde yer almaktadır. Yaşlı insanların buraya ulaşımının çok daha zor olması sebebiyle Abdülvehhab Gazi’den önce hep bu kızın türbesi ziyaret edilmektedir. Kızın türbesinin ulaşımı günümüzde Abdülvehhab Gazinin türbesinden daha olanaklı olduğu için Abdülvehhab Gazi’nin duasının kabul olduğuna inanılır. (K.K.II-VI-V)

Başka bir rivayete göre Abdülvehhab Gazi’ye yardımcı olmak isteyen kız, altı kardeşli bir Rum kızıdır. Abdülvehhab Gazi’nin yaralarını sardıği erkek kardeşlerinden biri tarafından görülünce kız, kardeşi tarafından

düşmana yardım etmesi sebebiyle öldürülmüştür. Kızın içten Müslüman dıştan Hristiyan olduğu bilinirmiş (K.K.I-VI).

Günümüzde Abdülvehhab Gazi'nin türbesini çocuğu olmayanlar, şıfa bulmak isteyenler ve erkek çocuğu olmasını isteyenler günümüzde sıkça ziyaret etmekte ve ziyaret sırasında dileklerin kabulü için bir kurban kesmektedirler. Erkek çocuğu olması için gidenler, olduğu taktirde çocuğunun ismini Abdullah, Abdülvehhab koymaktadırlar. Kaynak kişilerimizin inancına göre buraya erkek çocuk duası ile gelenlerin duaları genellikle kabul olmaktadır (K.K. V-VI).

Destanın son bölümünde Battal Gazi şehit olmakta ve anlatı böylece bitmektedir. Battal Gazi'nin şehit oluğu destanda şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

“Battal Gazi Katanos Kayser ile cenk eder. Kayser kaleye sığınmıştır. Battal Gazi orada delikli taş bulup İşhak peygamberin zinciriyle kale burçlarını yıkar. Öğleye doğru yorulunca biraz uyumaya karar verir. Ancak uzaktan tozlar belirmiştir. Bu arada kayserin kızı Battal Gazi'ye aşık olmuştur. Bu tozları görünce Battal Gazi'yi öldürürler diye taşın üstüne durumu anlatan bir not yazıp taşı Battal Gazi'ye atar. Taş Battal Gazi'nin göğsüne dokunur ve takdir-i ilahî Battal Gazi vefat eder. Kız kaleden çıkıp Battal Gazi'yi uyarmak için geldiğinden onun öldüğünü anlar. O da hançeriyle kendini öldürüp Battal Gazi'nin üzerine düşer. O aralık tufan kopup yağmur yağar ve her ikisinin üstü toprakla örtülür” (Demir ve Erdem, 2006: 48). Destanın Eski Türkçe metninde Kayser'in bulunduğu kale Kal'a-yı Mesih olarak geçmektedir (Demir ve Erdem, 2006: 310). Eserin özel adlar dizininde bu tamlama Afyon kalesi olarak verilmektedir (Demir ve Erdem, 2006: 327). Malatya'nın Battal Gazi ilçesinde kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre Battal Gazi'nin Eskişehir'de öldüğüne inanılmaktadır. Battal Gazi'nin ölümü ise şu şekilde gerçekleşmiştir: Battal Gazi, Eskişehir'e gitmek için yola çıktığında Roma surlarında dinlenirken kralın kızı Battal Gazi'ye aşık olmuştur. Kız, Battal Gazi'ye bir mektup yazar ve kaleden Battal Gazi'ye atmak için mektubun içine taş koyar. Taş, Battal Gazi'nin kafasına değer. Taş biraz büyük bir de yukardan kuvvetle atılınca Battal Gaziyi yaralar. Bu yaralanmanın ardından savaşlarda aldığı hasarlarla birlikte şehit olduğu anlatılmaktadır. (K.K. III) Diğer bir rivayete göre Battal Gazi, Eskişehir-Bilecik dolaylarında şehit olmuştur. Öldükten sonra destanda

bahsedildiği gibi bir tufan çıkmış ve destandan farklı olarak bu tufan onun bedenini sürükleyip yok etmiştir. Bu sebeple Battal Gazi’nin gerçek bir mezarı yoktur denilmektedir. (K.K.I). Burada verilen bilgiler de destan ile tutarlı mahiyettedir.

Destanda Battal Gazi’nin ilk eşi olarak Zeynep’ten ve üç oğlundan biri olan Ali’den bahsedilmektedir. Malatya’nın Battal Gazi ilçesinde Battal Gazi’nin eşi Zeynep’in ve Oğlu Ali’nin türbeleri vardır. Battal Gazi’nin oğlunun türbesi Ali Baba Türbesi olarak anılmaktadır. Battal Gazi’nin eşi Zeynep ve oğullarıyla ilgili Battal Gazi kadar yoğun anlatılar yoktur. Eşi Zeynep ile ilgili kaydettiğimiz bir anlatı şu şekildedir:

Kayser-i Rum denen bir hükümdar varmış, Battal Gazi Malatya dışında onunla savaşıyormuş. Battal Gazi, dar günlerde hiç zorda kalmamış, Allah onu hep koruyormuş. Bu yüzden savaşlarda da hep galip geliyormuş. Buraya döndüğü zaman (Malatya’ya) burada bir tane kadı varmış. Bu kadı, Müslüman görünürmüş aslında kafirmiş. Kadı, Battal’ın karısı Zeynep’i imha etmiş. Battal Gazi bunu öğrenince altı yol ama üstü cami olan yerde kadıyı idam etmiş, derisini yüzmüş içine saman doldurmuş (K.K. IV).

Sonuç

Battal Gazi Destanı ile Malatya’da aktarılan bilgilerin benzerlik ve farklılıklarına dair örnekler ışığında, Battal Gazi ile ilgili anlatıların Malatya halkı tarafından bilinmekte ve halk arasında yaşatılmakta olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu ürünler, baştan sona bir destan niteliğinde değil, kısa anlatılar şeklinde yaşamaktadır. Derleme çalışması süresince Battal Gazi Destanı’nın baştan sona anlatan bir kaynak kişiye rastlanılmamıştır. Bunun yanı sıra destanda var olmayan ancak destan kahramanları ile ilgili efsanevi anlatıların da halk hafızasında yaşadığını söyleyebiliriz. Bu anlatılar, verilen örneklerde de olduğu gibi, Battal Gazi ile ilgili olduğu kadar babası Hüseyin Gazi, atı Aşkar, yakın arkadaşı Abdülvehhab Gazi, eşi Zeynep ile ilgilidir. Kaynak kişilerin bu anlatıları yazılı metinlerden değil sözlü gelenek yoluyla öğrendikleri de aktarılan bilgiler arasındadır. Destan, kimi anlatıcılar tarafından efsanevi anlatı şeklinde anlatılmış olsa da kaynak kişiler için Battal Gazi, yaşadığına inanılan, Malatya için savaşan ve destan yazan büyük bir kahramandır. Efsanevi anlatıların bölgede gerçek olduğuna inanılmakta, türbeler ziyaret edilip ritüeller gerçekleştirilmektedir. Böylece anlatımlar da

canlılığını korumaktadır. Destanın oluşum zamanı 8. yüzyıl olarak kabul edilirse yüzyıllardır anlatılagelen bu destan, çok fazla değişikliğe uğramadan yaşamaktadır. Battal Gazi ilçesinde yer alan surlar, bahsedilen türbeler destanı görsel olarak da yaşatmaktadır. Görüldüğü gibi, yukarıda örnekleri verilen ve destanla bağlantısı kurularak kaynak kişilerden aktarılan bilgiler ile Battal Gazi Destanı arasında doğrudan veya dolaylı olarak benzer bağlantılar kurulabilmektedir. Destan kahramanları halk arasında tarihî kişilikleri ile değil destanî kişilikleri ile tanınmaktadır. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu bilgiler, sözlü kültürün gücünü gözler önüne sermektedir.

KAYNAKLAR

Sözlü Kaynaklar

- K.K.I: Mehmet Dal, 71 yaşında, ilkokul mezunu, Malatya Merkez (Görüşme:27.11.2018)
- K.K.II: Hüseyin Karahan, 40 yaşında, ilkokul mezunu, Malatya Kökpınar Köyü (Görüşme: 27.11.2018)
- K.K.III: Hasan Tanriver, 63 yaşında, ilkokul mezunu, Emekli, Malatya Battal Gazi (Görüşme: 29.11.2018)
- K.K.IV: Hasan Tomo, 72 yaşında, ilkokul mezunu, Emekli, Malatya Battal Gazi (Görüşme: 29.11.2018)
- K.K.V: Zahide Savul, 58 yaşında, okur yazar değil, Malatya Merkez (Görüşme:30.11.2018)
- K.K.VI: Osman Savul, 65 yaşında, ilkokul mezunu, Malatya Merkez(Görüşme:30.11.2018)

Yazılı Kaynaklar

- Battal-Nâme (Eski Türkiye Türkçesi).*(2006) (haz. Demir, Necati, ve Mehmet D.Erdem), Ankara: Hece Yayınları.
- Battalnâme.* (2012). (haz. Prof. Dr. Hasan Kavruk ve Salim Durukoğlu), İstanbul:Malatya Kitaplığı.
- EKİCİ, M.. (2002a), "Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında -I-". Milli Folklor, Yıl: 14, Sayı: 53, 27-33.
- EKİCİ, M.. (2002b), "Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı Terimler Hakkında -II-". Milli Folklor, Yıl: 14, Sayı: 54, 11-18.
- KÖKSAL, H.. (1984) *Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- OCAK, A. Y. (1992). Battal Gazi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: V, 204-205.
- OĞUZ, Ö., vd. (2011). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- SAKAOĞLU, S. (1992). "Battal-nâme." TDAY Belleteri, 67-74.